24. ויקרא (ישעיה מג 21 - מד 23)

כא. עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ:

במילותיו של הקב״ה: ׳רצוני היה שעם ישראל יהיה הגרעין שיפיץ את תורתי׳. קבעו בעלי המסורה להתחיל את ההפטרה מפסוק זה. אומנם, הוא מחובר אל הפסוק הקודם: ... לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי, עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי ...

זוּ היא מילת יחס שווה למילה ׳אשר׳.

כב. וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל:

וְלֹא אֹתִי ... יעקב [לא!] **כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל.**

כג. לֹא־הֵבֵיאתָ לִי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה:

לֹא הֵבֵיאתָ לִי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ אלא לאלילים.

הֵבֵיאתָ: קרי-כתיב. לפי הכתיב, היה צריך לנקד: הֲבִיאֹתָ.

לְבוֹנָה: ממרכיבי מנחת נדבה (ויקרא ב) ולא נראה שמדובר בלבונה, חלק מהקטורת, שהיו מקטירים על מזבח הזהב.

כד. לֹא־קָנִיתָ לִי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זִבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאוֹתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ:

קָנֶה: הוא קְנֵה בֹּשֶׂם, ממרכיבי שמן המשחה. (שמות ל 23). אפשר להתייחס אליו כמילה כוללת, כלומר צמח ריחני יקר מאוד מיובא מארץ נכר. (ירמיהו ו 20): לָמָּה זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְּׁבָא תָּבוֹא, וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק.

חֵלֶב זִבָחֶיךָ: חלב המשתייך דווקא לזבחי שלמים (ויקרא ג).

הצלע השנייה, ביחד עם הצלע הראשונה שבפסוק הבא, הן אנטיתזה נפלאה לצלע הראשונה של הפסוק הנוכחי, ומבליטה את רחמי ה׳: לֹא קָנִיתָ לִי בַכֶּסֶף קָנֶה ... אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאוֹתֶיךָ ... אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ.

כה. אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר:

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא, מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ: המילה הוא בטעם מפסיק ואינו מחובר לפועל: מֹחֶה, כלומר: אנכי, אני הוא (שחיללת את שמו), המוחה ...

כו. הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק:

פסוק זה מפתח את המילה לְמַעֲנִי שבפסוק הקודם: אני מוחה את פשעיך ׳למעני׳, הזכירני את זכויותיך! איה זכויותיך?

נִשָּׁפְטָה יָחַד: אני מוכן לשוחח אתך. איה זכויות אבותיך וראשי עמך? (פס׳ הבא).

כז. אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי:

אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא: לשון יחיד במשמעות קיבוץ: אבותיך, הדורות הראשונים, אלו שיצאו ממצרים או שנכנסו לארץ כנען.

(לפי רש״י, אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן: אברהם אבינו. לפי רד״ק, אדם הראשון. לפי ראב״ע: ירבעם בן נבט).

וּמְלִיצֶיךָ: אלו שהיו ראויים להגן עליך (המלכים, נציגי העם, הנביאים, הכוהנים), אם וכאשר היו לך זכויות.

כח. וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים:

וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ: אתייחס כחולין לאלה שאינם באמת שָׂרֵי קֹדֶשׁ. אולם בדברי הימים א כד 5: זהו ביטוי מוקדש ולא אירוני. אם כן, מְלִיצֶיךָ בפס׳ הקודם יהיו אפוא ׳כוהניך׳.

וַאֲחַלֵּל הוא בעבר אבל וְאֶתְּנָה הוא בעתיד. אולי יש כאן תיקון סופרים כדי לא לאיים ולהטיל חרם על ישראל.

א. וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בּוֹ:

ב. כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשְׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בּוֹ׃

מִבֶּטֶן: מאברהם אבינו או מיציאת מצרים. מִבֶּטֶן בטעם מפסיק ואינו מחובר ל-יַעְזְרֶךָּ.

יְשֻׁרוּן: מלשון 'ישר', מילה נרדפת לישראל, הוכח מהתקבולת בין פסוק זה לפסוק הקודם.

ג. כִּי אֶצֹק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אָצֹק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃

כִּי אֶצֹק מַיִם עַל ה-**צָמֵא** מקביל לצלע השנייה **וְנֹזְלִים עַל יַבָּשָׁה.**

ד. וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃

אם היה כתוב סתם בֵּין חָצִיר, היינו מבינים שמדובר במילת יחס המצביעה על מקום. אבל למילה **בְּבֵין** יש גם משמעות של 'מקום' וגם רמיזה: החציר הוא משל האומות בהן עם ישראל אמור להתיישב על מנת להפיץ את התורה ואת המוסר.

בנוסף, המילה **זֶה** בפסוק הבא אינו מתייחס לעם ישראל אלא לגויים הבאים להתגייר ליהדות.

המילה בְּבֵין דומה בצורתה למילה 'בתוך' או 'אל-בין' (יחזקאל לא 10) או 'מבין'.

ה. זֶה יֹאמַר לַיהוָה אֲנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃

וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם יַעֲקֹב, וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה: אלו יצהירו ויקבלו את עול מלכות שמים בקול, ואלו אפילו בכתב. לפעמים המילה 'יד' ממין זכר. אגב, הנטייה אינה הכרחית כי הנושא **(יָדוֹ)** עוקב אחרי הפועל **(יִכְתֹּב)**. לפי הפיסוק המודרני, היינו אומרים לומר: וְזֶה, יִכְתֹּב (ב)יָדוֹ: "לַיהוָה!".

ו. כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃

אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן: הפרפרזה הזאת מתרגמת את רעיון נצחיות ה'. פיוט 'אדון עולם' מבטא באופן מודגש את הרעיון הזה.

ז. וּמִי־כָמֹונִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעַרְכָהּ־לִּי מִשּׂוּמִי עַם־עֹולָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמֹו׃

בני ישראל יתבוללו בגלות ויעבדו עבודה זרה. אולם, הקב"ה יסלח להם (פסוק כ"ה: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ) ויבשר להם את הגאולה. עם זאת, אם לא זכו לגאולה בעבר, עליהם להצדיק אותה בעתיד על ידי חזרה בתשובה כנה. הגאולה שתבוא תוכיח את קיומו של הקב"ה ותפריך את אפסותם של האלילים. לכן, הפסוקים הבאים, המנוסחים בלשון אירונית ולעגנית, מופנים ישירות לבני ישראל, ובאופן עקיף כלפי הגויים. ליחידה הזאת שתי מטרות: להחזיר את ישראל לאלוהיו ולהכין את האומות להכרה שאמונתן טפלה.

עַם עוֹלָם: האנושות. רק בורא העולם יכול לספר תולדות האנושות משמת ימי מעשה בראשית, ורק הוא יכול לגלות את העתיד. אם כן, האמינו לדבריו!

אֹתִיּוֹת: זרות פיוטית ל-אותות (משורש 'אתה' ='בוא'). רד"ק מבדיל בין שני פעלים אלה: אֹתִיּוֹת ('אתה') העתידות שתתקיימנה <u>בזמן קרוב</u> ו-תָּבֹאנָה, העתידות שתבאנה ('בוא') <u>בזמן רחוק</u>.

אולי יש כאן קל וחומר: אם אינם יודעים את העבר, איך יידעו את העתיד?!

ח. אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדָי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃

תִּרְהוּ: שורש 'רהה', מילה יחידאית. אולי אפשר להבין את המילה בשיכול אותיות א' וה': תיראו במקום תירהו.

וְאַתֶּם עֵדָי קיומי וגבורתי, כי הודעתי מה יקרה לכם אם אינכם מכבדים את דבריי.

וְאֵין צוּר בַּל יָדָעְתִּי: תרגם יונתן: מִתְיְהֵב לֵיהּ תְּקוֹף: ('ללא הסכמתי').

רד"ק: אין צור שלא ידעתי והם אינם יודעים אותם על האמת, כי אינם אלוה.

ט. יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם֙ תֹּ֔הוּ וַחֲמוּדֵיהֶ֖ם בַּל־יוֹעִ֑ילוּ וְעֵדֵיהֶ֣ם הֵמָּ֔ה בַּל־יִרְאֽוּ וּבַל־יֵדָ֖עוּ לְמַ֥עַן יֵבֹֽשׁוּ׃

וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה: יוצרי פסל מעידים בעצמם שפסלם אינם אלא ריקנות ואפסות ואילו אתם מעידים על גדולתי (הפס׳ הקודם).

המילה **הֵמָּה** מנוקדת מעל, להדגשה או למתוח ביקורת.

וַחֲמוּדֵיהֶם: האלילים חשובים ליוצריהם או יקרים בעצמם.

י. מִֽי־יָצַ֥ר אֵ֛ל וּפֶ֥סֶל נָסָ֖ךְ לְבִלְתִּ֥י הוֹעִֽיל׃

מי היה הרשע הראשון שיזם כדבר הזה?

השורש ׳פסל׳ משמע לעצב דמות ואילו ׳נסך׳ לצקת בתבנית. אפשר לערב את שני הפעלים כאחד Catachresis: לפסל מתכת ולנסך חומר אחר.

יא. הֶן֩ כָּל־חֲבֵרָ֨יו יֵבֹ֜שׁוּ וְחָרָשִׁ֗ים הֵ֚מָּה מֵאָדָ֣ם יִתְקַבְּצ֔וּ כֻּלָּם֙ יַעֲמְד֣וּ יִפְחֲד֔וּ יֵבֹ֖שׁוּ יָחַֽד׃

הֶן כָּל חֲבֵרָיו: חברי יוצרי הפסילים: אלה שחיקו אותם ואלה שעבדו אותם. אבל העונש שיוטל על היוצרים (= וְחָרָשִׁים) יהיה חמור יותר, הן כי יצרו את הפסילים, הן כי ידעו, יותר מכל אדם אחר, את אפסותם.

יב. חָרַ֤שׁ בַּרְזֶל֙ מַעֲצָ֔ד וּפָעַ֖ל בַּפֶּ֑חָם וּבַמַּקָּבוֹת֙ יִצְּרֵ֔הוּ וַיִּפְעָלֵ֖הוּ בִּזְרֽוֹעַ כֹּחֽוֹ גַּם־רָעֵב֙ וְאֵ֣ין כֹּ֔חַ לֹא־שָׁתָ֖ה מַ֥יִם וַיִּיעָֽף׃

בפסוק הזה והשמונה הבאים אחריו, הנביא לועג את יוצרי-פסל שטורחים לעבד חומר שפל כדי לעבוד אותו.

אם הרעיון הכללי ברור, לפעמים הפרטים אינם מובנים. אכן, בתחילת היחידה, ישנם שני סוגי פסלים: ׳חרש ברזל׳ ו׳חרש עצים׳, כלומר שני סוגי אלילים, אחד ממתכת ואחד מעץ. אבל הנביא אינו מדבר אלא על פסילי עץ. לכן, נראה ש׳חרשי ברזל׳ אלו הם הפועלים המעצבים את כלי עבודה כדי למסור אותם אחרי כך ליוצרי פסל. אבל מה פשעם? אולי שותפים בעבירה, יתכן שהיו להם כלים מיוחדים (קדושים) לעיצוב אלילים?

לגבי פשוטו של מקרא, נראה שחסר פועל לפני **מַעֲצָד** או להתייחס אל המילה כפועל ו-**חָרַשׁ בַּרְזֶל** כמילה מורכבת.

וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ: הוא מעצב את הכלים ליוצר פסל.

רד״ק מתרגם את המילה **מַעֲצָד** במילה צרפתית שמשמעותה ׳גרזן׳.

מַקָּבוֹת מתקשר ל- **מַקָּצֹעוֹת** שבפסוק הבא.

יִצְּרֵהוּ: שורש ׳יצר׳ ולא ׳נצר׳.

יג. חָרַ֤שׁ עֵצִים֙ נָטָ֔ה קָ֖ו יְתָאֲרֵ֑הוּ בַּשֶּׁ֣רֶד יַעֲשֵׂ֔הוּ וּבַמַּקְצֹעוֹת֙ וּבַמְּחוּגָ֔ה יְתָאָרֵ֖הוּ וַיַּעֲשֵׂ֣הוּ כְּתַבְנִ֣ית אִ֑ישׁ כְּתִפְאֶ֥רֶת אָדָ֖ם לָשֶׁ֥בֶת בָּֽיִת׃

חָרַשׁ עֵצִים: או פועל או מילה מורכבת.

וּבַמְּחוּגָה יְתָאָרֵהוּ: כל הסופיות ממין זכר ובלשון יחיד ומתייחסות ל׳עץ׳ או ל׳פסל׳. (פס׳ י).

יְתָאֲרֵהוּ-יְתָאָרֵהוּ: כתוב פעמיים ומנוקד באופן שונה, בוודאי מדובר בשתי משמעויות. יְתָאֲרֵהוּ: הוא פיעל. יְתָאָרֵהוּ במקום יְתֹאֲרֵהוּ. כמו תְּאָכְלֵהוּ (איוב כ 26) או (תהל׳ קא 5): מְלָשְׁנִי.

תִּפְאֶרֶת אָדָם: פסל אדם אידאלי, בצורותיו ובתנועותיו.

לָשֶׁבֶת בָּיִת: או מיועד להיות ללא תזוזה בבית.

יד. לִכְרָת־לוֹ֙ אֲרָזִ֔ים וַיִּקַּ֥ח תִּרְזָ֖ה וְאַלּ֑וֹן וַיְאַמֵּ֥ץ לוֹ֙ בַּעֲצֵי־יָ֔עַר נָטַ֥ע אֹ֖רֶן וְגֶ֥שֶׁם יְגַדֵּֽל׃

לִכְרָת לוֹ, ליוצר פסל, אֲרָזִים.

נראה ש-**לִכְרָת** נמשך לפועל לָשֶׁבֶת בפסוק הקודם.

תִּרְזָה: אולי השורש ׳ארז׳?

טו. וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ:

אָפָה לָחֶם : גם אופה גם יאפה.

וַיִּסְגָּד לָמוֹ : שורש 'סגד', ומכאן 'מסגד', באנגלית Mosque וגם בצרפתית.

לָמוֹ : מוסב ל'פסל' אם נתייחס אל המילה ככולל (פס' ט).

טז. חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר:

עַל חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל, יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע : אבל קודם כל, צולים ואחר כך אוכלים?! אולי השורש 'אכל' משמעו 'עכל' (='בשל') בחילוף אותיות א-ע. (עיין פס' יט).

וְיֹאמַר: הֶאָח! חַמּוֹתִי, רָאִיתִי אוּר : את הלהבות.

רָאִיתִי : נהניתי, הרגשתי. בעברית התנכ"ית, החושים מעורבים : לראות הוא גם להרגיש.

חַמּוֹתִי : שורש 'חמם', עבר קל. מאחר והוא מלרע, שמא הוא שם פועל עם סופית מדברת בעד עצמה. (חמות-י) כמו וְחַנֹּתִי (איוב יט 17).

יז. וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יסגוד יִסְגָּד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה:

פסוקים אחרונים אלה מחזקים את הפס' ט"ו. נראה שפס' ט"ו מתאר את הכוונה והפסוקים הבאים הביצוע.

יח. לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם:

טַח : על מילה זו שלוש הערות :

א) השורש אינו 'טוח' אלא 'טחה'.

ב) באופן יוצא מן הכלל הוא פועל עומד.

ג) לשון זכר יחיד כשהנושא הוא עיניהם שהן לשון נקבה רבים.

נראה שצלע זו היא משפט בסוגריים וצריך לחבר את שני הפסוקים ביחד, כלומר : **לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ (כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם) וְלֹא יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ ...**

יט. וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד:

לְבוּל עֵץ : בוּל במקום יְבוּל Apherese, ואולי המילה אינה אלא רק אונומטופיאה.

כ. רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי:

רֹעֶה אֵפֶר : או רועה עשן. (איוב יג 12 : מִשְׁלֵי אֵפֶר). רמז או לבעירה או לחומר הסקה שהוא האליל עצמו.

לֵב אשר **הוּתַל**. בניין הופעל, שורש 'תול' או 'תלל'.

וְלֹא יֹאמַר (בעל האליל) **הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי.**

כא. זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי:

זְכָר אֵלֶּה את כל מה שאמרתי לך **יַעֲקֹב: כִּי עַבְדִּי אָתָּה.**

יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד לִי אַתָּה, יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי : יצרתי אותך כדי שתהיה עבד לי וכדי שלא תשכח אותי לעולם.

יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי : רד"ק : לא תנשה ממני, זכרני אתה ואזכרך : (אולי רצה רד"ק לדמות תִנָּשֵׁנִי ל- תִּשָּׂאֵנִי ולא תִּשֵּׁנִי, קשה לאוזן).

כב. מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ:

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ : עבר נבואי. (קרוב לפס' כ"ה).

כג. רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר׃

רָנּוּ שָׁמַיִם ... הָרִיעוּ׃ אי התאמה דקדוקית בין הנושא לנשוא, אבל צורת הנקבה תהיה קשה לאוזן, והתיקון עדיף על הקקופוניה.